

II. Rákóczi Ferencz beiktatása az erdélyi fejedelmi székbe. Irta ifj. *Biás* István. Megjelent Marosvásárhelyt. A mostani Rákóczi ünnepélyek adtak alkalmat e füzet megírására. Szerző a Rákóczi-korszakból éppen azt az eseményt választotta, melynek színhelye Marosvásárhely volt, az erdélyi fejedelmi székbe beiktatást. Ennek a körülményeit írja le folyékonyan. A füzet helyes történelmi érzékre vall és arra jogosít, hogy szerzőjétől terjedelmesebb munkát is várhassunk.

KÜLÖNFÉLÉK.

Főtiszt. Ferencz József püspök úr Küküllőmegyében sept. hónapban két templomot avatott föl. Alig pihente ki a zsinat fáradozásait, új útra indult, hogy egyházát más helyen építse. A küküllői kör a reformatio óta része egyházunk testének. Sok megpróbáltatásnak volt kitéve, de a hívek buzgósa, egyes kiváló családok vezetése, áldása, erőssége volt e körnek is. A Simon, Járay, Pataky, Derzsi, Iszlay, Szathmári és más családok nemcsak a hazának, hanem az egyháznak szolgálatában is kitűntek. A két templomavatás jele a mostani buzgóságnak, melynek ünnepélyeiről a következőleg tudósítanak :

Nagy ünnepe volt a küküllői unitárius egyházkörnek, templomszentelés sept. 20-án Haranglábban — 22-én Marosszentbenedeken. Mindkét helyen megjelent Mélt. és Főtiszt. Ferencz József püspök úr Kolozsvárról dr. Boros György és Hadházi Sándor egyházi tanácsosok kíséretében, Guidó Béla esperes s a kör lelkészi kara ; a világi egyházi tanácsosok is igen szép számban jelentek meg Iszlay László és Pataky László felügyelő gondnokokkal. A főt. püspök urat mindkét helyen a világi hatóságok részéről is kitüntető módon fogadták, lelkesen üdvözölték. Főispán, alispán, főszolgabírók és tanfelügyelő mindnyájan résztvettek az ünnepségeken. A főtiszt. püspök úr az üdvözlőtekre megkapó beszédekben válaszolt. Ékesszóló felszentelő beszédei általános figyelem tárgyai voltak és a lelki életnek áhítatos órája. A felszentelésben résztvettek Haranglábban Gálfalvi István lelkész imával, Boros György alkalmi beszéddel, Szabó Albert lelkész urvacsorai beszéddel ; Marosszent-Benedeken Boros György imával, Nagy Béla lelkész beszéddel.

(n)

Az amsterdami congressus. „Az unitárius és más szabadelvű gondolkozók és munkálkodók nemzetközi congressusa“ második ülését sept. 1—4 napjain tartotta meg Hollandiában, Amsterdamban. E congressusról a következő tudósítást közöljük :

A congressus eszméje az amerikai unitárius társulat 75-iki évforduló ünnepélyén merült fel először. De a congressusnak nincs felekezeti jellege. Az amerikai unitáriusok, e vagyonos és mivelt emberek, már rég érezték a szükségét annak, hogy a különböző országok szabadelvű protestansai egymást közelebről ismerjék, hogy egymás tapasztalatait kölcsönösen kicsereeljék. Ezért elhatározták, hogy megkísérik, hogy a keresztény liberalismus képviselőit időközönként összejövetelre bírják, hogy az európai keresztény szabadelvűekkel érintkezést létesítsenek, nem felekezeti alapon, hanem az evangelium vallási és erkölesi elvei alapján. Az első congressus Londonban tartatott 1901-ben és a második most a hollandiai ref. szabadelvűek, a remonstransok és menoniták közreműködésével Amsterdamban. Sok országból voltak jelen képviselők, sőt Indiából a Brahma-Somaj részéről is. A congressus istentisztelettel kezdődött a régi wallon templomban; Van Loenen Martinet az egyház papja mondott az I. Kor. 13. alapján emelkedett szellemű beszédet. A congressus ülésein természetesen legtöbben voltak Hollandiából és azután Angliából, számszerint 181-en, Amerikából 22-en. Oort leydeni egyetemi tanár igazi vallásos szellemtől áthatott beszéddel nyitotta meg az üléseket. (Fennebb közöljük e beszédet. Szerk.) S azután Wendte titkár (amerikai) olvasta fel érdekes jelentését, mely szerint a vallási liberalismus az utóbbi években Angliában és az Egyesült Államokban nagy előhaladást mutat, Németországban pedig feltűnően hanyatlak. Ez utóbbiban az emberek vagy a vallástalan socialismus zászlója alá csoportosulnak, vagy a bigodt conservatismus pártot botjára tekintnek. Lehetetlen, — mondotta — hogy Luther, Kant és Schleiermacher hazája sokáig ez állapotban maradjon. A vallási liberalismus fel fog ott is ébredni. Tényleg Németországból nem sok képviselő volt a congressuson, nem azért, mintha a rokonszenv hiányoznék, hanem mert nem merik azt nyilvánítani. Az egyetemeken meg van a theologiai szabadság, de az egyházakban a szabadelvűséget nem viszik előre. Ezt megerősítette Schieber, danzigi lelkész és Pfeiderer berlini tanár is, ki szintén részt vett a congressuson. Wendte lelkesen üdvözölte Franciaországot, hol oly erélylyel vették fel a harcot a klericalismus ellen. A nemes és szabadító eszmék — mondotta — Franciaországból jöttek a világ számára és jönnek nem egyszer ma is, de nem egy esetben maguk a francziák az utolsó, kik azokat a maguk előnyére használják.

A congressuson tartott értekezéseket három csoportba oszthatni. Az egyikbe tartoznak azok, melyek a vallási szabadelvűség jelen helyzetét a különböző országokban, rajzolták. Eliot azt ismertette, hogyan áll a vallási szabadelvűség Amerikában; Lindberg göteborgi tanár Svédország vallási viszonyairól szólott; Shinde bombayi hindu az indiai szabadelvű törekvésekről; Schieber danzigi lelkész a németországi szabadelvűek aggodalmairól és reményeiről; Józsan Budapestről, a magyarországi vallási mozgalmakat rajzolta; Hocart azt a harcot, melyet a szabadelvű kereszténységnek Belgiumban kell folytatnia; Schoenholzer Zürichből, a szabadelvű kereszténység előhaladását Schweitzban;

Toyosaki Japánból meg arról beszélt, hogy miképpen igyekeznek a szabadelvű protestantismust Japánban meghonosítani; Bourrier, hogy Franciaországban mint terjed a róm. kath. papság közt a vallási gondolkodás fölszabadításának mozgalma. Az értekezéseknek másik része vallási és erkölcsi kérdésekkel foglalkozott. Crooker az amerikai nevelést dicsérte; Mead arról beszélt, hogy mit kellene Hollandiában a béke eszméinek terjesztésére teüni; Goossen leírást adott a vallási újraébredésről, mely Németalföldön 1834. körül ment végbe; Montet Edouard a kereszténységen kívül eső monotheistákról értekezett; Roberty párisi lelkész a keresztény mysticismusról és a francia szabadelvű protestantismusról; Cramer amsterdami tanár annak a szükségét fejtegette, hogy a szabadelvűeknek szervezkedniök kell, egyházakká alakulniök. Theologiai értekezések voltak a congressuson: a Carpenter Estliné: A kereszténység helye a világ vallásai között; a Pfeidereré: A bibliai Krisztus a vallások történelme világánál szemlélve; Cannegieter utrechti tanaré: Személyiség és vallás; Armstrongé: Isten, mint a lelkek lelke; Reville Jeané: Vallás és a természet rendjének modern fogalma; Bruining amsterdami tanár értekezése: A hit és a tudomány. — A közelebbi összejövetelt a szabadelvű vallási gondolkozók és munkálkodók Genfben fogják tartani. Két kirándulás az egyik Haarlembe, a másik Volendamba és közebéd zárta bé a congressust, melyről a jelenvoltak a legjobb emlékeket hozták magukkal.

Az új Savonarola. Don Miraglia püspökről egy olasz lap sept. 14-ről Schweitzből e tudósítást közli: Don Miraglia Paolo itt nagy és sikeres buzgósággal prédikál. Beszédeit Baselben, Bernben és Zürichben az olaszok sokan és figyelemmel hallgatták. A schweitz lapok czikkeket, életrajzot és anekdotákat közölnek az új Savonaroláról. Legközelebbi célja és szándéka felől megkérdezettvén, azt felelte, hogy rövid időn visszatér Olaszországba és célja: szülőföldjét, Siciliát a protestantismusra téríteni.

Angolországban az egész nemzet gyászát jelentette *Salisbury* lordnak augusztus hónapban hosszas gyengélkedés után bekövetkezett halála. Nem is oly rég, hogy a kormányzástól visszavonúlt. Azok a nagy események, melyeket az utóbbi időről Anglia történelme följegyzett, a *Salisbury*-ministerium idejére esnek. Gladstonenak sikertelen külföldi politikája s a belügyekben is bonyolult helyzet miatt jött *Salisbury*, a conservatív párt vezére, ki pártját a radikális csoporttal megerősítve, oly kormányt alkotott, mely Anglia hatalmát a világ-részekben messze kiterjesztette. A *Salisbury* érdeme, hogy a radikálisok közül Chamberlain Józsefet, e nagy államférfit a conservatív párt ministeriumába fölvette. Pályája *Salisbury*ynak azzal kezdődött, hogy politikai tanulmányokat irt a „Saturday Review“-ba, melyek által-

nosan felkeltették iránta a figyelmet. Később a „Standard“-ba irta cikkeit a „Times“ és „Daily News“ mellett leginkább elterjedt világlapba, mely Magyarország iránt mindig rokonszenves figyelmet tanusít. Rajzolni Salisbury hosszú és eredményekben gazdag életpályáját, kívül esik e helyen. De azt föl kell említenünk, hogy egyike volt a legvallásosabb embereknek. A hatfieldi templomban rendszeren megjelent családjával az istentiszteleten.

Renanról érdekes feljegyzést közöl a „Temps“ sept. 3. számában. E feljegyzés a Simon Juleshez való viszonyáról szól. Simon Jules ugyanabból a helységből, Tréguierből származván, Renan korán ismeretségbe jött vele és a jeles államférfi nem kis befolyással volt a híres tudós életére. Neki köszönhető, hogy Renan a barátruhát levette. 1845-ben egy napon egy fiatal egyházi ember kopogtatott be dolgozó szobájába, s némileg feszélyezve adta elé, hogy hite megingott, mert a héber nyelv tanára, Le Hir abbé a szentkönyv némely helyeinek oly értelmet tulajdonít, mely tényleg nincs meg azokban. Simon Jules azt ajánlotta, hogy hagyja el a seminariumot. De Renan azt vetette ellen, hogy anyai nagybátyja van megbizva, hogy atyja halála után tanulása költségeit fedezze azzal a feltétellel, hogy a mikor pap lesz, a költségeket visszafizesse; s azt kérdezte, hogy nem követ-e el tiszteltlenséget szülői ellen, ha várakozásukat megghiúsítja. Simon Jules azt felelte, hogy nincs miért ez ügyben az anyagi kérdést nézni és hogy azzal nem követ el hibát, ha a világi életbe lép, feltéve, hogy igyekezni fog nagybátyja költségeit visszatéríteni. 1845. oct. 6-án Renan elhagyta a seminariumot tanárai becslése mellett, a kik közül az egyik, Dupanloup, a ki később orleans-i püspök lett, tárczáját ajánlta föl neki, hogy méltóan lépjen a világba. Mikor „Jézus élete“ megjelent, Renan Simon Julesnél történetesen együtt ebédelt Meignan chalons-i püspök, később tours-i érsekkel és neki felajánlott egy példányt munkájából, s mi Simon Jules szerint azt bizonyítja, hogy Renan úgy volt meggyőződve, hogy ő e művével alapjában vallásos munkát végzett.“ — Simon Jules Renannak későbbi életére is befolyt. A császárság alatt Renant megfosztották az egyetemi tanszéktől. A császárság bukása után a köztársasági kormány alatt újra visszanyerte azt. És a ki visszahelyezte, Simon Jules volt, mint közokt. minister. — Renannak épp most állítottak szobrot Tréguierben. A klerikalisok gyűlése még ez ünnepélyt is meg akarta zavarni. De talán az ég gondoskodott róla, hogy esővel hűtse le a felizgatott kedélyeket, vagy a vezetők gondoltak az utolsó pillanatban jobbat, a leleplezés minden nagyobb zavar

nélkül megtörtént. Bármiként lett volna, a klerikalizmus nem árthat a Renan nagyságának. Franciaország fényesnevű íróját felvilágosult honfitársai és a mívelt világ emlékezete öleli körül.

Franciaországban több kiváló pap lépett ki a róm. kath. egyházból. Itt közöljük az egyiknek levelét, melyben a kilépés okairól számot ad:

Nyílt levél Lecot bíboros kegyelmes úrhoz, Bordeaux érsekéhez.

Genf, 1903. sept. 15.

Kegyelmes Uram!

Vannak órák, mikor az embernek hallgatni kell és ismét vannak, a mikor beszélnie kell. Lelkiismeretem parancsolja, hogy a hallgatást megtörjem és tudomására hozzam az én lelkem állapotját. S minthogy csak arról szólok és Istenről, a legnagyobb szabadsággal fogok beszélni.

Az érettkor küszöbéig jutva, fájdalmas ifjúság után, más egyházba lépek át; új élet után vágyódom. Ez nem szerelem vagy pénzkérdés, mint hinni lehetne. Mint az önök egyik collegiumában kilenez egymás után következő éven át tanár, sokat láttam, sokat megfigyeltem és sokat gondolkoztam.

Annak a léleknek, mely hűséggel keresi a maga útját, a történelme néha nagyon szomorú. A mindennapi tapasztalatok és komoly tanulmányok rendre kiirtják az előítéleteket és illúziókat. Seuki nem tudja, hogy a munka, a harc és hallgatag bú ez állapotában megnyit szenvedtem. Most bátorságot nyerek, mert az erkölcsi válság véget ért. Kedves dolog arra gondolni, hogy kikerülhetetlen viszontagságon keresztül az őszinte ember örömmel néz elébe, az egyén fölszabadúl.

Én részemről úgy itélek, hogy a római katholicizmus és az ujkori társadalom közt mind nagyobbodik az elválasztó mélység. Az első keresztény százévek hitére és erkölcsére visszatérés nyomul elő. A sötét dogmáknak, a zsarnok törvényeknek, a vétkes visszaéléseknek el kell tűnniök. A szabadszelleme kereszténység megsemmisíti az ultramontan elveket, mert a protestans reform termékeny eszméknek a magvetője. Szó sincs arról, hogy hitemet elvesztettem volna, ellenkezőleg, növekedni érzem. Önkéntes elhatározásom nékem vigaszt és reményt ad. A törekvés jutalmat kíván. Különben bármiként legyen, mindenekelőtt én *becsületos* akarok lenni.

Nem sokat törődöm a megvetéssel, sértegetéssel vagy gyűlölettel. A mit most írok, szívem teljességéből és függetlenül írom. Az evangélium a szeretet tana; sajnálom azokat, a kik azt elváltottatják.

Nem érezhetvén magamat a r. katolikusokkal együvé tartozónak, egyszerüen maradok keresztény. Nagy rosszat csakis gyökeresen lehet gyógyítani. Bejelentem elszakadásomat, mert nem élhetek képmutatásban. Némelyek azt teszik; engedje meg nekem kegyelmes uram, hogy ne kövessém azokat. Bármí történjék, én nyugodt vagyok, egy nagy tehertől szabadultam meg.

Fogadja kegyelmes Uram tiszteletteljes érzelmeim kifejezését.

Chateau abbé.

Chateau abbé ma egy másik pappal a genfi prot. facultas rendes hallgatója.

X. Pius pápa kibocsátotta első encyclikáját. Nem oly merev formában, mint előde, de ragaszkodik a világi hatalom eszméjéhez. Az encyclikának nagyobb része különben vallási kérdéseket tárgyal, „az egyház küzdelmét a világ ellen,“ „a papok kötelességét“, „az ifjuság nevelését“. „Az én egyetlen czéлом, mondja a pápa, visszaállítani mindenütt a világon az igaz vallást és akkor a világ el fogja ismerni, hogy a Krisztus egyházának teljes szabadságot és teljes függetlenséget kell élvezni.“ A világi hatalomnak egy utopicus korra útalása, mikor az emberek mind azok lesznek, a kiknek lenniök kellene, nem lehet nagyon lelkesítő a klerikalismus hiveire nézve. De hogyha a pápát boldogítja az a gondolat, hogy a várt aranykornak egyik ismertető jege az lesz, hogy akkor az egyház világi hatalmát elismerik, nem lehet-e feltenni róla, hogy hajlandó megengedni azoknak az igényeknek jogosultságát, melyek arra a nagy küldetésre tartoznak, melylyel a világ békéjét munkálják.

A Brahmó Somaj egyház hívei Indiában ez évben a Brahmó Somaj fennállását mindenütt megünneplik. Megemlékeznek különösen Ram-Mohun-Roy rajáról, ki kortársain fölülemelkedett s az újkori Indiának próféja lett. A mit ő hirdetett, azt nemcsak Bengalia nevezetesebb városaiban, hanem Madras, Bombay vidékein, sőt Beludsin-tanban is visszhangozzák és teljes reménnyel vannak eltelve annak a vallásnak jövője iránt, „mely Istent lélekben imádja, mely észt és hitet, tudományt és ihletet, kegyességet és kötelességet összhangba hozni törekszik, mely nem csak nem zárkózik el a vizsgálódástól, hanem minden tisztességes kritikát üdvözöl, mely összeköti az őt az újjal s melynek legfőbb elve az Isten egysége és atyasága, melyet az egy igaz Istennek imádása vezet minden cselekedetben, s mely az emberi természetnek nem egy részére, hanem az egész emberre van alapítva.

Magyar unitáriusok száma. Az 1900-iki népszámlálás adatai szerint a 8.742,301 magyarból unitárius vallású volt 68,568. A katolikusok száma az anyaországban nem éri el a többséget. Az izraeliták

számaránya 4·7 százalékról 4·9 százalékra növekedett. A többi felekezeté csökkent az unitárius kivételével. Budapest lakossága közt 450,000 katolikus van. A zsidók Budapesten 50,000-rel többen vannak, mint a luth., ref. és gr.-kel. felekezetek együttvéve. Unitáriusok száma a fővárosban : 1,058 lélek.

Koppándi régi unitárius egyház. Téglás István, Tordamegye tudós tanfelügyelője, meglátogatván a koppándi római forrásokat Torda szomszédságában, magáról Koppándról ezeket írja :

»A község rendetlen összevisszaságban álló kuuyhóinak lakói ma már oláhok, de még a XVII-dik században is magyarul dicsérték e község lakói az istent. Az unitáriusok temploma ott állott a völgy baloldalán egy kiemelkedő magaslaton. A hajdani templom faragott kövei közül a faluban itt-ott, de kiválóan az oláh pap lakása körül még néhány darab látható. (Ott lehetett az unitárius pap lakása is.) Egy renaissance stilü oszloptöredéke pedig épen az én gyűjteményembe vándorolt. (Ott jó helyen van, mert a tanfelügyelő úr bizonyosan a tordai iskola múzeumának fogja ajándékozni.) A görög-katolikusoknak a szokott stílusban épített fatemplomuk a régész előtt az által nyert kiváló becsét, mert padozata római téglákból van egybeállítva“. (*Erdély*. X. évfolyam. 35. l.) Az ismert adatok alapján föltehető, hogy a koppándi renaissance-stílusú unitárius templom az unitarizmust megelőző katolikus korban épülhetett. S azt talán mondanunk sem kell, hogy az unitáriusokat Koppándon a Basta- és a kurucz-korszak zivatarai irtották ki s nem ők váltak oláhokká, mint a Mezőség, a Szamosmellék és Hunyadmegye kálvinista magyarjai. K—ó.

II. Rákóczi Ferencz emléke. Az országszerte folyó Rákóczi-ünnepelés közt nevezetes az a szépen sikerült, megható ünnep, melyet a budapesti Vérmesző október 11-én tartottak. Ezrei a fővárosi lakosságának s számos országgyűlési képviselő Kossuth Ferenczcel élén jelent meg, hogy a tisztelet adóját lerójjá felejthetetlen emlékü hazánkfíának. Ott volt Barabás Béla is, főiskolánk egykori növendéke, Bedő Albert, Székely Ferencz és mások. A különböző felekezetek papjai, köztük József Miklós unitárius esperes, magas emelvényen tartottak imát és intéztek beszédet a néphez. Érdekes, hogy az ékeesszóló Hock János beszédét az unitárius Szakáll Ferencz szavaival kezdte, ki az Erdélyt felszabadító Rákóczit a megváltó Krisztushoz hasonlította a XVIII-dik században Kolozsvárt. Azt mondanunk sem kell, hogy az 1703-ban feltámadt kuruczmozgalmakban az unitáriusok is szívvel-lelélekkel résztvettek, különösen Kolozsvár, Torda és Aranyosszék. II. Rákóczi Ferencz neve az unitárius jóltevők aranykönyvébe is be van jegyezve, mint a ki a kolozsvári főiskola ifjainak 600 véka gabonát ajándékozott.

K—ó.

Unitárius egyetemi hallgatók. A mult 1902—3. iskolai évben 10 unitárius ifjú tanult a budapesti egyetemen, kik nagy részt budapesti születésűek.

Válópörök. Statisztikai kimutatás szerint 1901-ben 2495 válópört fejeztek be a magyar bíróságok. A tíz híján ötezer válóféiből 49 unitárius férfi és ugyanannyi unitárius asszony volt.

A polgári házasság és a szentszék. A római szentszéknek érdekes és a magyar házassági jogot közléről érintő határozatát ismerteti a „Jogtudományi Közlöny“ egyik utóbbi száma. 1897. évben az esztergomi érseki helynök a következő kérdéseket terjesztette a szentszék elé: 1. Vajjon érvényesnek tekinthetők-e Magyarországon azon vegyes házasságok, a melyek polgári tisztviselő előtt kötettek és semmiféle más vallású egyházi szertartásban nem részesítették? 2. Vajjon az ilyen házasságokból származó gyermekek törvényeseknek tekinthetők-e és a keresztelési anyakönyvbe ilyenekként beirandók-e? — A római szent szék mindkettőre igenlőleg felelt és az elsőre vonatkozó terjedelmes indokolásban világosan kimondotta, hogy Magyarországon ézernyolczszáz-negyvenegy óta a tridentí forma a vegyes házasságokat illetőleg hatályon kívül van helyezve. E szentszéki határozatnak az 1895. évi okt. 1-je óta kötött házasságokat illetőleg természetesen csak egyházi fórumban van hatálya, de mint törvényt magyarázat visszahat az 1895. év előtt megkötött vegyes házasságok állami érvényességének kérdésére is. Az 1844. évi III. t.-cz. ugyanis nem akarta érvényességüktől megfosztani a kánonjog szerint érvényes vegyes házasságokat, csak a kánonjog szerinti „clandestinitas“-nak r. katolikus szempontból való legflagránssabb módját iktatta törvénybe, mint egyetlen kivételt az addig a vegyes házasságokra (r. katolikus és evangélikus vallásúak közt) nézve egyedül irányadó kánonjog alól. Más szóval, nemcsak az egyházi házassági bíróságoknál van az említett pápai törvényt magyarázatnak gyakorlati jelentősége, hanem az állami házassági judikatúránál is, mert az 1894. évi XXXI. t.-cz. 138. §-a azt mondja, hogy az ezen „törvény hatálybalépte előtt kötött házasságok érvényessége a korábbi jogszabályok szerint itélendő meg“.

Egy babyloniai iskola. Az archeologus ritkán láthat olyan mélyen bele az ősrégi idők életébe, ahogyan *Szeapar* babyloniai város kiásatásánál láthat. A munkálatot *Scheil* Vincenc hírneves régiségtudós vezeti és az eddigi eredményekről a kairói archeológiai intézet most megjelent értesítője világosít fel.

A legérdekesebb felfedezés egy iskola, mely teljes felszereléssel került felszínre, úgy hogy világos képet nyújt a tanítás egész menetéről. A kis Szipparát, amint a várost virágzása idejében nevezték, nagykiterjedésű külvárosok vették körül, úgy hogy ezek megháromszorozták területét. Scheil egy egész városrészt ástott ki és a tudós iskolát berendezésével és a tanulók munkáival együtt fölfedezte. Az iskola falai még négy méter magasak voltak. A ház hét termet foglalt magában. Az egyikben óriási halmaz táblácskát találtak. Akadtak köztük olyanok is, melyeknek írása világosan látszott.

Babylonia legrégibb nyelvén irt szumir himnuszokat, meteorológiai feljegyzéseket, olvasókönyveket, szótárakat, számtani feladatokat és szerződéseket tartalmaztak. Ezek egy része mintául szolgált, amit világosan mutat az írásjelek tisztasága és precizitása. A többi másolat volt. Az osztályban gyakorlásra használták és csak egyes mondatokat, jel- és szószorozatokat tartalmaztak és csak ritkán mutatnak teljes szöveget. Lelki szemünkkel magunk előtt látjuk a gyermekeket, akik négyezer év előtt fa-, csont-, vagy rézpálcikájukkal lelkiismeretesen vésnek bele minden vonást a még friss agyagba és félhalkan ismétlik az egyes jelek jelentését. Ha az egyik oldal teli volt, akkor a feladat hátralévő részét a tulsó lapon fejezik be. A tanító olvas, a sorok között kijavítja a rossz jeleket, vagy még egyszer teleiratja a táblácskát. Segédje vagy a tanuló maga valami lapáttal lekaparja a felső réteget és letörli a szöveget. Így ugyanazt az anyagot több nemzedék használhatta. Ugy látszik, hogy ezekbe a tanulótáblácskába valami anyagot kevertek bele és ez tette olyan ruganyosakká és tartósakká. Színük kékes. Mindazon szövegek mellett, melyek dátummal vannak ellátva, Hammurabi király nevét találjuk. Ez az iskola az időszámításunk előtti 21-dik százban virágzott.

A nők olykor ugyanolyan nevelést kaptak, mint a férfiak. Scheil a romok között olyan szerződést talált, melyet Amatbaou nevű hölgy szerkesztett. De több ilyen okmányra nem akadt. A sok évet igénylő tanulás és a tanulással járó nehézségek az irnokot, ki később ügyvédé lett, rendkívül tekintélyes emberré tették. Éppen így volt Egyiptomban is. A Kelet legrégibb népei sokat irtak és olvastak. Az egyiptomiaknál a papyros és a babyloniaknál a téglák pótolták a papírost. A Nilus és Eufrát partjain olyan írásokat találtak, melyek 6—7000 évesek — és ezek mellett többnyire régibb műveknek újabb kiadásai. Az írás művészete, amelyet még egy évszázad előtt is az aránylag újabb keletű vívmányok közé soroztak, ma már a legrégibb találmányok között foglal helyet, eredete a történet homályába vesz el.

Egy levél. „Láttam a tengert, néhány szép templomot és kedves vidéket. A tenger nagy, a templomok szépek, a vidék kedves. De a vidék nincs oly kedves, mint a mily kedves vagy te, édes kis leányom; a templomok ninesenek oly csinosak, mint a mily csinos anyád, a tenger nincs oly nagy, mint a mily nagy az én szeretetem irántatok... Éppen most sétáltam a tengerparton és rád gondoltam kedves kis leányom. Ezt a virágot ott szedtem a te számodra. Ez fehér viola, melyet a tenger habja gyakran öntöz. Tartsd meg atyáért, a ki úgy szeret téged. Nevedet, Didi, beleirtam a tenger fővényébe. Este a hullám elmossa, de atyádnak irántad való szeretetét semmi el nem fogja mosni... Nézd gyermekem, mily nagy az Isten és mily kicsinyek vagyunk mi. A hová mi pontot teszünk, ő csillagot tesz. A csillagok az ő betűi, melyekkel ír. Az ég az ő könyve. Áldani fogom Istent, ha te mindig fogod olvasni tudni azt; remélem is, hogy tudni fogod.“ (*Hugo Victor*).

ARANYKÖNYV.

A Székely-Udvarhelyen építendő unitárius templom javára tett kegyes adományok.

IV. közlemény.

A magyarországi unitárius egyház 1903. évi segélye 400 kor.

Imreh József főszolgabíró 212. sz. gy.-ívén Nagy-Enyedről: Imreh József 40 kor., ifj. Imreh József 5 kor., Imreh Jankó 5 kor. Együtt: 50 kor.

A 271. sz. gy.-íven: Dr. Ferencz Ákos 20 kor.

Gyűjtő-ív nélkül Gyulai Árpád 10 kor.

Dr. Gálffy Dénes 237. sz. gy.-ívén Budapestről: Dr. Gálffy Dénes, Dimény Mózes 2—2 kor.; Weisz Sándor, Tölgyessy Gyula, Gömör Károly, N. István, Schusztér János, Schaden Frigyes 1—1 kor. Együtt 10 kor.

Gothárd István 417. sz. gy.-ívén Székely-Udvarhelyről: Kádár Ferencz 2 kor.; Szentkirályi Árpád 1 kor.; Simó János, Szabó István, Kállai Albert 60—60 fill.; Sándor József 50 fill.; Máté János, Barabás Áron, Sándor István, ifj. Sófalvi Sándor, id. Sófalvi Sándorné, Lőrincz József, Gothárd István, Nagy Dénes 40—40 fill.; Orbán Dénes, Borbély Ilona 30—30 fill.; Barabás Ferencz, Kelecsényi Ferencz, Hegyi Mózes, Kalóz Ferencz, Dobai János, Györfi Dénes, ifj. Katona István, Barabás Lázár, Barabás János, Samu János, Barabás Béla, Borbély Mózes, Barabás Ignác, Imre Ignác, Szilágyi István, Imre János, Katona Jula, Radó Péter, Barabás Lajos, N. N. 20—20 fill.; Barra József 18 fill.; Katona Anna 14 fill.; Barabás Márton, Kis Lajos, Balázs Albert, Mátyás István, Bálint Regina, Beke György, Borbély János, ifj. Györfi Ferencz, Szabó János, Bálint János, Szilágyi Sándorné, Rezi Ferenczné, Menyhárt Antal, Tarcsfalvi József, Gál Mihályné, Szilágyi János, Péter Lajos, ifj. Sándor Pál, Pál Lajos, Péter János, Major István, Kalóz Mária, Gál József, Fenyédi Ignác, Elekes Lőrincz, Bálint Gábor, Biró Ferencz 10—10 fill.; Balázs Mózes, Mihály Jakab 6—6 fill. Együtt 16 kor. 24 fill.

Németh Albert 402. sz. gy.-ívén Székely-Udvarhelyről: Németh Albert Szöllösi Samu 10—10 kor.; Gálffy István, Szabó Dénes, Hlatky Miklós, Simó Mátyás, Roediger Gyula, Homolay Lajos, Omerboy József, Nosz Gusztáv, Solymossy Lajos 2—2 kor.; Vajda Ferencz, Zorger Ferencz, Szentpétery Gergely, Ferencz Ferencz, Solymóssy János, Jaeger F. József, Dobay Zsolt, dr. Daróczy Ignác, Bodrogi János, Bisztray Károly, Szarka Tivadar, Weisz Ármin 1—1 kor.; Barra Árpád, Nagy Károly 50—50 fill.; Barabás József 40 fill. Együtt 52 kor. 40 fill.